

სამენარმო რისკ-მენეჯმენტი

რისკი ბიზნესის აუცილებელი შემადგენელი კომპონენტია, ხოლო, რისკების მართვა იმ მასშტაბური სამუშაოს ნაწილია, რომელსაც კომპანიის მენეჯმენტი ღირებულების შესაქმნელად ასრულებს.

XX საუკუნის დასაწყისში წარმოებისა და მოხმარების მასშტაბების ზრდასთან ერთად გაიზარდა საწარმოო ავარიებისა და კატასტროფების რაოდენობა და მასშტაბები, რამაც მოგვიანებით აქტუალური გახდა „ეკოლოგიური კატასტროფის“ საშიშროება. საერთაშორისო კვლევების თანახმად, 1960-1992 წლებში მსოფლიო საზოგადოების ეკონომიკური (მატერიალური) ზარალის მოცულობა მნიშვნელოვნად იზრდებოდა სტიქიური უბედურებებისა და ტექნოლოგიური კატასტროფების შედეგად.

ამდენად, თანამედროვე საზოგადოება სულ უფრო ნათლად აცნობიერებს, რომ ცივილიზაციის განვითარების შემდგომი ეტაპი შეუძლებელია პოტენციურად საშიში საწარმოების მკაცრი კონტროლის გარეშე განხორციელდეს. „უსაფრთხო“ წარმოების მიდგომამ დასაბამი მისცა მეცნიერების ახალი სფეროს - **რისკ-მენეჯმენტის** განვითარებას.

პირველად ყველაზე სერიოზული კვლევები, რისკების შეფასების მეთოდების (საუბარია საშიში წარმოების რისკების) შესაქმნელად, განხორციელდა ცნობილი კატასტროფის შემდეგ, რომელიც **კლიფლენდში** (აშშ) გახსაცავში მოხდა. მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში მომხდარი სამრეწველო კატასტროფები სტიმულს აძლევდა რისკ-მენეჯმენტის შემ-

დგომ განვითარებას.

სამრეწველო რისკების გვერდით თანდათან იზრდება ფინანსური რისკების მნიშვნელობა. დღეს საფონდო ბირჟები თითქმის ყველა განვითარებად ქვეყანაში არსებობს და ყველა მათგანი განვითარებისა და ფუნქციონირების სხვადასხვა თავისებურებებით ხასიათდება.

უკანასკნელი ორი ათწლეულის განმავლობაში ფინანსური ნოვაციების სიმრავლე გამოიწვია რამდენიმე ფაქტორმა: მცოცავ გაცვლით კურსზე გადასვლა;

მნიშვნელოვანი ეტაპი ფინანსურ სექტორში დაიწყო **ბრეტონ-ვუდსის** სისტემის (ფიქსირებული გაცვლითი კურსის) კოლაფსის შემდეგ. XIX საუკუნეში და XX საუკუნის დასაწყისში საერთაშორისო ფულად ტრანსაქციებში გადამწვევტ როლს სწორედ ოქრო ასრულებდა და ყველა ფულადი ერთეულის საერთაშორისო ღირებულება მისი ოქროსთან (ფიქსირებული) დამოკიდებულებით განისაზღვრებოდა.

1968-1970 წლებში ამერიკის შეერთებული შტატების ხელისუფლებამ დანერგა **მცოცავი გაცვლითი რეჟიმი**, რომლის დროსაც საერთაშორისო სავალუტო ბაზარზე ფულადი ერთეულის ღირებულება განისაზღვრება. მართალია, მცოცავ გაცვლით რეჟიმს აქვს რიგი უპირატესობები, მაგრამ

ამავე დროს გაცვლითი კურსების მნიშვნელოვანი რყევები გახდა კიდევ ერთი, ძალიან მნიშვნელოვანი განუსაზღვრელობა ყველა საერთაშორისო ტრანსაქციისთვის.

ამ განუსაზღვრელობის წარმოშობის საპასუხოდ წარმოიშვა ფიუნერსული კონტრაქტები (Exchange-Traded Foreign-Exchange future contracts by the Chicago Mercantile Exchange). გაცვლითი კურსის განუსაზღვრელობა საპროცენტო განაკვეთებზეც გავრცელდა, რის შედეგად აღნიშნული პროდუქტი საფინანსო ბაზრებზე მნიშვნელოვნად განვითარდა. შედეგად წარმოიშვა, მეორე არანაკლებ მნიშვნელოვანი ფინანსური ინსტრუმენტი - **სავაჭრო-გაცვლითი ოფციონები** (Exchange-Traded options – Chicago Mercantile Exchange). ორივე ინსტრუმენტმა განვითარება დროის ერთსა და იმავე პერიოდში დაიწყო.

კომპიუტერული და საინფორმაციო ტექნოლოგიების განვითარება;

ინფორმაციული რევოლუცია, განსაკუთრებით კი კომპიუტერების განვითარება, ფინანსური ნოვაციების დიდი რაოდენობის ერთ-ერთი მთავარი ფაქტორია. 1970-იანი წლების შემდეგ კომპიუტერული სისტემები მნიშვნელოვნად განვითარდა და კაცობრიობის არსებობის უმნიშვნელოვანესი კომპონენტი გახდა. დღეს ყველა მნიშვნელოვანი ფინანსური და სავაჭრო ოპერაციები კომპიუტერული ტექნიკისა და ტექნოლოგიების გამოყენებით ხორციელდება.

მსოფლიო ეკონომიკური ზრდა;

ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მიზეზი ნოვაციების სიმრავლისა 1970-იანი წლების შემდეგ ფინანსური ზრდის ფაზის გრძელვადიანი პერიოდია. საპირისპირო მდგომარეობა იყო ხანგრძლივადიანი ეკონომიკური სტაგნა-

ციის დროს, რომელიც დაიწყო 1930-იან წლებში და მსოფლიოს უმრავლეს ქვეყნებში 1950-იანი წლებამდე გაგრძელდა. ხანგრძლივადიანი დეპრესიის დროს არ არსებობდა მოთხოვნა ახალი ფინანსური ინსტრუმენტების და ბაზრების განვითარებაზე და ამავე დროს სახელმწიფოს მხრიდან გაზრდილმა რეგულაციებმა ფინანსური ინსტრუმენტების მიწოდების მოტივაციაც შეასუსტეს.

გლობალიზაციის პროცესი;

ბოლო რამდენიმე ათწლეულის განმავლობაში ნაციონალური და მსოფლიო ფინანსური ბაზრების ფუნქციონირება რადიკალურად შეიცვალა, გამოიკვეთა ძირითადი ტენდენციები: **ნაციონალური ფინანსური ბაზრების ინტეგრაცია ერთიან გლობალურ ბაზრად, რაც იწვევს როგორც ოპერაციების რაოდენობის, ისე, ბაზრების ზრდას; კაპიტალი ოპერატიულად, ბარიერების გარეშე გადადის ერთი ბაზრიდან მეორეზე, რის შედეგად კიდევ უფრო იზრდება ბაზრების ურთიერთდამოკიდებულება; მიმდინარეობს მსხვილ ფინანსურ ინსტიტუტებში კაპიტალის კონცენტრაციის პროცესი და შესაბამისად ბაზრები უფრო მეტად დამოკიდებული ხდება ცალკეული მონაწილის ქცევაზე.**

რეგულირება და დერეგულირება;

„დიდი დეპრესიის“ შემდეგ ფინანსური რეგულირების ზრდა უარყოფითად აისახა ფინანსური ბაზრების განვითარებაზე. თუმცა, მეორე მხრივ, დღეს ფართოდ გამოიყენება ფინანსური ინსტრუმენტები, რომელთა წარმოშობას რეგულირებამ მისცა სტიმული. ესენია **სვოპები, ევროდოლარები, ევრობონდები** და სხვა.

ობლიგაციებს, რომელთა განთავსება ხორციელდება უცხოური ემიტენტის მიერ მოცემული ქვეყნის საფინანსო ბა-

ზარზე და გამოხატულია ამავე ქვეყნის ეროვნულ ვალუტაში, **უცხოურ ობლიგაციას** უწოდებენ. ხოლო, ისეთ საერთაშორისო ობლიგაციებს, რომლებიც გამოხატულია ერთ ვალუტაში, მაგრამ ერთდროულად იყიდება რამდენიმე ქვეყანაში, **ევროობლიგაციად** მოიხსენიება. ამიტომ საერთაშორისო ობლიგაციების ბაზარი შეიძლება წარმოვიდგინოთ, როგორც უცხოური და ევროობლიგაციების ბაზრების ერთობლიობა.

რისკ-მენეჯმენტის პროდუქტების ევოლუცია;

დღეს, საფასო რისკს შეუძლია არამარტო ზეგავლენა იქონიოს ფირმის კვარტალურ, ან წლიურ მოგებაზე, არამედ, განსაზღვროს მისი არსებობა. გაცვლითი კურსის, საპროცენტო განაკვეთების, საქონლის ფასების არაპროგნოზირებადი ცვლილებები – ისეთი რისკებია, რომელთა იგნორირება არ შეიძლება.

ახალი ფინანსური ინსტრუმენტებისა და რისკ-მენეჯმენტის პროდუქტების წარმოშობა შემდეგმა გარემოებებმა განაპირობა: უცხოური გაცვლითი კურსები, საპროცენტო განაკვეთები და საქონლისა და ნედლეულის ფასები უფრო სარისკო გახდა.

ფინანსური გარემოს ცვლილებებმა 1970-იანი წლების შემდეგ ახალ ფინანსურ ინსტრუმენტებზე მოთხოვნა განაპირობეს.

როდესაც ფინანსურ გარემოში დიდია განუსაზღვრელობა, ჩნდება **რისკ-მენეჯმენტის** ახალი პროდუქტები და ჰიბრიდული ფასიანი ქაღალდები (ჰიბრიდულს უწოდებენ ფასიან ქაღალდებს, რომლებსაც აქვს სხვადასხვა ფინანსური ინსტრუმენტის მახასიათებელი, მაგალითად, ხმის უფლების მქონე ობლიგაციები და სხვა). ფინანსური ნოვაციების შედეგად, ფინანსურ ინსტიტუტებს

შეუძლიათ უფრო ზუსტად შეაფასონ და მართონ თავიანთი საინვესტიციო პორტფელი, შეამცირონ რისკი და ზოგიერთ შემთხვევაში გამოიყენონ იგი მათსავე სასარგებლოდ. ვინაიდან, შეუძლებელია საფასო განუსაზღვრელობის ელიმინირება, ინვესტორებისთვის უფრო ოპტიმალური გზაა მართონ რისკი, ვიდრე, მუდმივად ეცადონ საფასო ცვლილებების პროგნოზირება.

რაც შეეხება უშუალოდ **სამეწარმეო რისკ-მენეჯმენტს**, ეს შედარებით ახალი მიდგომაა ბიზნესრისკებთან მიმართებაში და დაკავშირებულია ისეთ ტერმინებთან, როგორიცაა: **კორპორატიული რისკ-მენეჯმენტი, ბიზნეს რისკების მენეჯმენტი, სტრატეგიული რისკ-მენეჯმენტი, ინტეგრირებული რისკ-მენეჯმენტი** და სხვა.

სამეწარმეო რისკ-მენეჯმენტის უამრავი განმარტება შეიძლება მოვიყვანოთ. თუმცა, მათ ძალიან ბევრი საერთო აქვთ, რომლებზეც დაყრდნობით შეიძლება გამოვიყვანოთ სამეწარმეო რისკ-მენეჯმენტის ძირითადი მახასიათებლები: (1). სამეწარმეო რისკ-მენეჯმენტი ორგანიზაციის მენეჯმენტის ნაწილია, რომელიც მიმართულია რისკების შემცირებაზე; (2) სხვადასხვა რისკების მართვა და მონიტორინგი ხორციელდება არა ინდივიდუალურად, არამედ კოორდინირებულად და ერთიანი სტრატეგიით. შესაბამისად, ეფექტიანი სამეწარმეო რისკ-მენეჯმენტის პირობებში კომპანიას შეუძლია გრძელვადიანი კონკურენტული უპირატესობა მოიპოვოს. (3). სამეწარმეო რისკ-მენეჯმენტი ზრდის კომპანიის ღირებულებას კომპანიის მფლობელებისათვის და მთლიანად საზოგადოებისათვის.

სამეწარმეო რისკ-მენეჯმენტი, ცხადია, ტრადიციული რისკების მართვის კონცეფციებს

ვერდნობა, თუმცა, მთავარი განსხვავება ის არის, რომ სამეწარმეო რისკ-მენეჯმენტი საწარმოს ყველა რისკის ინტეგრირებული მიდგომით მართვის საშუალებას იძლევა. ტრადიციული რისკ-მენეჯმენტისგან განსხვავებით, რომელიც ფიზიკური და ფინანსური აქტივების დაცვაზეა ფოკუსირებული, სამეწარმეო რისკ-მენეჯმენტი ორიენტირებულია საწარმოს აქტივების მთლიან პორტფელზე, რომელშიც შედის ფიზიკური და ფინანსური აქტივები, ასევე, მომხმარებელთა, დასაქმებულთა და მომწოდებელთა აქტივები (როგორიცაა სტრატეგიები, ბრენდი, ინოვაციური პროცესები და სხვა).

ბოლო ათწლეულის განმავლობაში მნიშვნელოვნად გაიზარდა ინტერესი სამეწარმეო რისკ-მენეჯმენტისადმი. 2008 წელს კონსალტინგურმა კომპანიამ Deloitte ჩაატარა კვლევა, რომლის მიზანი იყო სამეწარმეო რისკ-მენეჯმენტის განხორციელების მდგომარეობის გამოვლენა სხვადასხვა ბიზნესებში. კვლევაში მონაწილეობა მიიღო 151 სხვადასხვა სექტორის კომპანიამ (ძირითადად მსხვილი კომპანიები, წლიური შემოსავლით 1-20 მილიარდი აშშ დოლარი) ჩრდილოეთ ამერიკიდან, სამხრეთ აფრიკიდან და ევროპის ქვეყნებიდან.

კვლევის შედეგად გამოიკვეთა რამდენიმე მნიშვნელოვანი ტენდენცია:

- სამეწარმეო რისკ-მენეჯმენტისადმი ინტერესი იზრდება, კომპანიების 56%-მა სამეწარმეო რისკ-მენეჯმენტის პროგრამები ბოლო 2 წლის განმავლობაში დანერგეს;

- რეგულირება და მარეგულირებელი ნორმები მნიშვნელოვან როლს ასრულებს სამეწარმეო რისკ-მენეჯმენტის განვითარებაში;

- სამეწარმეო რისკ-მენეჯმენტის მნიშვნელობას ყველა კომპანია განსხვავებულად ხსნის და სამეწარმეო რისკ-მენეჯმენტის ბენეფიტების არასრულად ცოდნა მის ეფექტიან დანერგვას აფერხებს;

- სამეწარმეო რისკ-მენეჯმენტის პროგრამები ორიენტირებულია პროცესებსა და სტრუქტურებზე და ისინი არ არის სრულად ინტეგრირებული ბიზნეს გადაწყვეტილებების მიღების პროცესთან (სტრატეგიული დაგეგმვა; კაპიტალის ალოკაცია და სხვა); ამასთან, ეს პროგრამები ფოკუსირებულია არსებული აქტივების რისკებზე და არა მომავალი ზრდის შესაძლებლობებზე;

- კომპანიების უმრავლესობას არა აქვს კრიტიკული რისკების მართვის შესაბამისი

ცოდნა და გამოცდილება.

სამეწარმეო რისკ-მენეჯმენტი მსოფლიო ეკონომიკური მეცნიერებისა და პრაქტიკის შედარებით ახალი მიმართულებაა. უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოში რისკ-მენეჯმენტის განვითარებას ძირითადად საფინანსო ორგანიზაციები ცდილობენ. თუმცა, ბევრი ბიზნესმენი და მეწარმე, განსაკუთრებით მცირე და საშუალო ბიზნესის წარმომადგენლები, ნაკლებად იცნობს ამ სფეროს და რისკების შემცირების მარტივ მექანიზმებსაც არ იყენებს, რაც მათი განვითარების შესაძლებლობას ზღუდავს.

სამეწარმეო საქმიანობის რისკების კვლევა აქტუალური საკითხია, რომლის მნიშვნელობა კიდევ უფრო გაიზრდება. ეს იმ შემთხვევაში, თუ კვლევის მთავარი მიზანი იქნება არა მხოლოდ სამეწარმეო საქმიანობის რისკების შეფასებისა და მართვისადმი მეცნიერული მიდგომის და საზღვარგარეთ აპრობირებული მოდელების კვლევა, არამედ, რისკ-მენეჯმენტის ისეთი სისტემის განსაზღვრა, რომელიც ქართულ რეალობას შეესაბამება.

მარინა ავალიშვილი

საქართველოს უნივერსიტეტის
დოქტორანტი

ANNOTATION

DEVELOPMENT OF ENTERPRISE RISK MANAGEMENT AS SCIENCE

Marina Avalishvili

PhD Fellow, University of Georgia

Enterprise Risk Management is a relatively new term that is quickly becoming viewed as the ultimate approach to risk management. A number of factors have contributed to the development of enterprise risk management such as globalisation process, development of financial instrument, recent advances in computing power, etc.

There has been a significant increase in interest in Enterprise Risk Management (ERM). It is clear that development of the enterprise risk management is important for all developing countries including Georgia

to improve business performance and increase companies' value for shareholders and society. Special survey should be conducted to determine risks in different business sectors and risk management instruments should be developed. Studying of enterprise risk management is vital for science and education system in Georgia and research will be much more valuable if we concentrate on defining the risk management system that would be easy to introduce and use in Georgian businesses.